Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

НАША СЛОВА

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года **№ 9(394) 3 САКАВІКА 1999 г.**

“Прагулка па Ніжне-Пакроўскай” ці вяртанне у Полацк пачатку стагоддзя (1910г.).

На старонках часопісаў і газет усё часцей сустракаюцца наведамленні аб адкрыцці новых музеяў і канцэптуальных выстаў у нас на Беларусі. У 1998 г. толькі Адаму Міцкевічу было прысвечана некалькі буйных экспазіцый, якія сталі надзвычай цікавымі не толькі з пункту гледжання новых экспанатаў (дагэтуль незнаёмых наведвальніку), але і з пазіцыі іх музейнай інтэрпрэтацыі.

Цікавыя ідэі, каштоўныя музейныя прадметы, часта сугучныя ім мастацкія рашэнні ўвасабляюцца ў сур’ёзныя і неардынарныя экспазіцыі. Наяўнасць такіх экспазіцый сведчыць аб пэўным узроўні прафесійнага росту музейных супрацоўнікаў рэспублікі. Напрыканцы стагоддзя і тысячагоддзя можна пра гэта казаць, як аб станоўчых выніках развіцця музеялогіі у нашай краіне.

Дарэчы, што датычыцца часу, то сёння асабліва часта мы вяртаемся да падзей, што былі 100 і болей гадоў таму назад. Відаць, канец другога тысячагоддзя- чарговы напамін чалавецтву пра тое, як хутка бяжыць час. Пра гэта не толькі пішуць у артыкулах, але калі-нікалі і ствараюць музейныя рэтраспектывы.

У сувязі з адчуваннем хутка бягучага часу, адсутнасці пэўнай юбілейнай даты, з нагоды перадачы Полацкаму гісторыка-культурнаму музею-запаведніку помніка архітэктуры 17 ст. — так званага, доміка Пятра I, супрацоўнікі нашага запаведніка вырашылі зрабіць жыхарам Полацка падарунак-музейную рэтраспектыву.

Размова пойдзе аб стацыянарнай выставе “Прагулка па Ніжне-Пакроўскай”, адкрытай у згаданым вышэй помніку архітэктуры 17 ст., доме, некалі належыўшым купчысе Камянковай.

Сам помнік вядомы ўсім жыхарам Полацка з маленства, таму што многа гадоў у ім месцілася адзіная ў горадзе дзіцячая бібліятэка імя Л.Талстога. Помнік Талстому так і застаўся стаяць перад былой бібліятэкай. Л.Талстой ніколі не быў у нашым горадзе, як не быў у ім і У.Ленін, чыё імя носіць зараз вуліца, пра якую і пойдзе размова.

У свой час паўставала пытанне аб вяртанні вуліцам горада старых назваў. У склад камісіі, якая выпрацавала канцэпцыю вяртання назваў вуліцам Полацка, уваходзілі і супрацоўнікі нашага запаведніка. Але тады з вяртаннем нічога не выйшла. Такім чынам, задумка тэмы і назвы выставы стала своеасаблівым рэваншам.

Вуліца Ніжне-Пакроўская, пра якую ідзе размова, атрымала сваю назву ў сярэдзіне19 ст. (Пакроўская царква знаходзілася ў канцы гэтай вуліцы). Раней вуліца называлася Вялікай.

Што тут і як было на пачатку стагоддзя досыць добра вядома, дзякуючы Даведніку па Полацку, што быў выдадзены у 1910 г. полацкім царкоўным брацтвам з нагоды пераносу мошчаў Св.Еўфрасінні Полацкай з Кіева ў Полацк. Дарэчы, Даведнік быў надрукаваны ў полацкай друкарні Х.Клячко, а даход ад яго продажу перадаваўся на карысць сіроцкаму прытулку.

Вышэй згаданы Даведнік быў пакладзены ў падмурак канцэпцыі. Яго тэкст, скапіраваны, павялічаны і ламініраваны, стаў вядучым тэкстам экспазіцыі выставы. Кожны, хто прыходзіць сёння наведаць выставу, можа пагартаць старонкі Даведніка і знайсці там: назвы вуліц Полацка, на якіх месціліся тыя ці іншыя гатэлі, крамы, аптэкі, гімназіі, школы і г.д.; імёны гандляроў, урачоў, банкіраў, настаўнікаў...; цэны на прадукты, праезд; расклад руху цягнікоў і параходаў. Але ўсё гэта — на пэўны час — на лета 1910 г., калі адбыўся перанос мошчаў Св.Еўфрасінні ў Полацк.

Пасля аналізу фондаў стала відавочна, што матэрыялу не хапае. Тры месяцы навуковыя супрацоўнікі запаведніка (пяць чалавек) працавалі ў архівах, вялі пошукі ў фондах суседніх музеяў, замаўлялі копіі, ксеракопіі, праводзілі рэстаўрацыю мэблі, распрацоўвалі тэматыка-экспазіцыйны план і ўдзельнічалі ў стварэнні самой экспазіцыі разам з мастаком У.Галебай. Уладзімір Іванавіч Галеба стаў не толькі аўтарам мастацкага рашэння, але і непасрэдным выканаўцам сваёй ідэі.

Асноўнымі комплексамі экспазіцыі сталі ўмоўныя інтэр’еры пабудоў пачатку стагоддзя, што па сёняшні дзень захаваліся на былой Ніжне-Пакроўскай вуліцы. Напрыклад, дом гарадскога галавы Мікалая Ласковіча, аптэка Баяранблюма, гандлёвая крама Мінца і г.д.

У экспазіцыі знайшлі сабе адпаведнае месца музейныя рэчы, якія былі звязаны з пэўнымі асобамі. Напрыклад, ва ўмоўным інтэр’еры заезджага дома Д.Арлієўскага прыцягвае ўвагу наведвальніка шыкоўны буфет, які калісьці належыў сям’і Арлієўскіх.

У кожным коплексе ёсць гадзіннікі, якія нагадваюць нам аб хуткасці часу.

16 траўня 1998 г., напярэдадні Міжнароднага дня музеяў, выстава пачала працаваць. Сёння яна - не толькі асобная экспазіцыя, але і асноўная частка пешаходнага экскурсійнага маршруту “Прагулка па Ніжне-Пакроўскай”. Запрашаем вас наведаць выставу.

Т.А.Джумантаева.
Намеснік дырэктара па навуковай рабоце. Полацкі гісторыка-культурны музей - запаведнік.

Канферэнцыя ў Эрмітажы

У свой час пад вялікім ціскам сённяшняй беларускай улады фонд Сораса спыніў існаванне на тэрыторыі нашай краіны. Аднак у Расеі ён актыўна дзейнічае і аказвае вялікую падтрымку расейскіх навукоўцам і дзеячам культуры. Дзякуючы фундацыі вышэйзгаданага фонда ў Дзяржаўным Эрмітажы Расеі ў Санкт-Пецярбургу ў студзені 1999 года адбылася міжнародная канферэнцыя “Сярэдневяковая архітэктура і манументальнае мастацтва. Рапапортаўскія чытанні”. Вучоныя Расеі, Украіны і Беларусі разгледзелі дасягненні археолагаў, гісторыкаў архітэктуры і мастацтвазнаўцаў Усходняй Еўропы за апошнія 10 год XX стагоддзя. Уся канферэнцыя была прысвечана памяці вядомага навукоўца, доктара гістарычных навук, прафесара Акадэміі мастацтваў СССР Паўла Аляксандравіча Рапапорта, які зрабіў вялікі ўклад у развіццё археалогіі Расеі, Украіны і Беларусі ў пасляваенны перыяд. Памёр П.А. Рапапорт у 1989 годзе і вось ужо адбыліся другія чытанні ў гонар яго светлай памяці.

Упершыню на тэрыторыі Беларусі ён з’явіўся ў 1949 г., калі разам з Мікалаем Вароніным працягнуў вывучэнне Ніжняй царквы XII ст. на тэрыторыі Старога Замка ў Гародні, знойдзенай Ю. Ядкоўскім у 1932-33 гадах. Потым ён самастойна вывучаў канструкцыі і планіроўку шэрагу гарадзішчаў X-XI стст. Заходняй Беларусі. Сярод іх абарончыя збудаванні старажытных Ваўкавыска і Наваградка, гарадзішча Турэцкая гара каля Слоніма і г.д. У гэты час Павел Рапапорт абследаваў верхнія часткі Барысаглебскай царквы ў Наваградку перабудаванай ў XYI-XYII ст.ст. і падмуркі недабудаванага храма XII ст. у Ваўкавыску (1959 год).

Пачынаючы з 1976 года даследчык актыўна вывучае Полацкае і Віцебскае мураванае дойлідства XII ст. Ён знайшоў рэшткі мураванага палаца полацкіх князёў на Верхнім замку, разам з вядомым Наўгародскім рэстаўратарам Рыгорам Штэндарам падрабязна вывучае ўнікальны Спаса-Еўфасіннеўскі храм у Полацку і пазней друкуе ў розных выданнях яго дакладную рэканструкцыю на XII ст.

Свой уклад вучоны ўнёс і ў даследванні Каложы царквы, княжацкага палаца і рэштказ цаглянай абарончай сцяны XII ст. у Гародні. Тут, як і ў Віцебску, ён працаваў разам з беларускімі спецыялістамі.

П.А. Рапапорт дапамог сказаць сваё слова ў беларускай навуцы Мікалаю Ткачову, Людміле Панічавай, Алесю Кушпярэвічу і аўтару гэтых радкоў. Яго імя ўнесена ў энцыклапедычнае выданне “Археалогія і нумізматыка Беларусі”.

Алег Трусаў,
кандыдат гістарычных навук.

Шаноўнае спадарства! Мы зноў прапануем вам падпісацца на нашую газету. Мы не збіраліся падымаць цану, але здарылася так, што пошта, запрасіўшы звесткі па цане на другое паўгоддзе, вырашыла ўвесці гэтыя цэны з красавіка. Зрабіць нешта ўжо не магчыма. Тым не менш мы рады паведаміць вам, што ў сакавіку колькасць падпішчыкаў перасягула 2000 рубеж і склала 2040 асобнікаў. Дзякуй за падтрымку. Заставайцеся з намі.

Ф. СП - 1 **Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь**

АБАНЕМЕНТ на газету/часопіс **63865** (індэкс выдання)

НАША СЛОВА (назва выдання)

На 1998 год па месяцах:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
			X	X	X						

Куды (паштовы індэкс) (адрас)

Каму (прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ КАРТАЧКА

ПВ	месца	літар

на газету/часопіс **63865** (індэкс выдання)

НАША СЛОВА (назва выдання)

Кошт	падпіскі	60000 руб.	Колькасць камплектаў	1
	пераадрасоўкі	руб.		

На 1998 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
			X	X	X						

Куды (паштовы індэкс) (адрас)

Каму (прозвішча,ініцыялы)

"Я прывыкла да русізму"

Падчас маёй працы метадыстам у Менскай педагагічнай гімназіі № 3 мне даводзілася назіраць як навучэнцы размяжоўваліся у сваіх адносінах да беларускай мовы. Гэта адбывалася ў залежнасці ад папярэдняга ўплыву на іх моўнае выхаванне з боку сям'і, настаўнікаў ды і духу асяроддзя наогул.

Гімназія № 3 мае педагагічны ўхіл, і рыхтуе абітурыентаў і падтрымлівае цесную сувязь з Беларускім дзяржаўным педагагічным універсітэтам імя М.Танка. Кожны год па конкурсным адборы ў 10 клас паступаюць лепшыя вучні менскіх школ. І вось тут добра бачна, як і хто вучыў і выхоўваў любоў да роднай мовы і гістарычнай Бацькаўшчыны.

Трэба адзначыць, што ў гімназіі моцны склад настаўнікаў беларускай мовы і літаратуры, якія за два гады навучання ў старэйшых класах прыкладаюць неве-рагодныя намаганні ў адукацыйным і выхаваўчым плане. Гэта Зміцер Міцура, Данута Астрэйка, Марыя Рунец, настаўніца гісторыі Валянціна Астрога.

Але ці ў іхніх сілах перамагчы той нігілістычны стэаратып, які ўжо склаўся папярэдне. Гімназія расейскамоўная, і нікога не турбуе, што гэта будучыя педагогі і ім несці мову і праўду нашу беларускую далей па жыцці.

Мае намаганні ўсё ж нешта зрабіць у кірунку абуджэння да беларускасці ці хаця б высвятлення становішча давалі некаторы плён.

Так была створана літаратуна-творчая майстэрня "Вытокі", дзе вучні, здольныя да творчасці, пачалі пісаць вершы і нарысы па-беларуску. Паэтаў знайшлося шмат, і нават было выпушчана два зборнікі вершаў "Гімназічны ветразь", а вельмі таленавітая вучаніца 8 класа нават заняла першае месца ў конкурсе "Беларусь маіма вачыма" за напісаную зусім прафесійна п'есу пра Кастуся Каліноўскага і "Паўстанцкую баладу".

Два гады запар праводзіўся дыспут сярод вучняў 10-х класаў "Моўны фактар як сродак фармавання нацыянальнай самасвядомасці і гуманістычнага светапогляду, а таксама апытанне вучняў праз сачыненне "Ці будзе жыць беларуская мова?"

Гэтыя мерапрыемствы далі магчымасць яшчэ і яшчэ раз упэўніцца ў тым, што ў школе, як у люстэрку, адбіваюцца ўсе хібы нашага грамадска-палітычнага і культурнага жыцця: адна частка вучняў (меншая) — гэта ўжо сфармаваныя патрыёты, якім баліць лёс Радзімы і роднай мовы, і другая (большая), якой і двухмоўе патрэбна і беларуская мова чужая, прымусовая. Але, трэба адзначыць, што і тыя і іншыя, як найпершую прычыну гэтага стану, лічаць зрусіфікаванасць нашага жыцця і вынік моўнай палітыкі ўладаў. А паколькі "вуснамі дзіцяці гаворыць існасць", прывяду некалькі іхніх разважанняў:

— Людзі, якія называюць сябе беларусамі, а самі і цікавяцца іншай мовай, і ставяць яе на першае месца, не заслугоўваюць гэтай назвы. Такіх людзей можна назваць "бежанцамі", якія ўцякаюць, бо пагражае бяда, а самі не маюць сілы супрацьстаяць знішчэнню. Гэта слабыя людзі, якія жывуць не сваім, а чужым.

— Ці можна назваць інтэлігенцыю нацыянальнай, калі яна не ведае элементарнага: мовы і культуры свайго народа.

— Калі чалавек прыязджае з другой краіны да нас, каб жыць тут, ён павінен лічыцца з традыцыямі нашай краіны, а найперш з мовай.

Трэба з трывогай адзначыць, што амаль усе вучні падтрымліваюць двухмоўе, як утульнасць і звыкласць паўсядзённага жыцця.

— Двухмоўе прыжылося вельмі трывала, таму што мы не ўдзяляем нашай мове пэўнай увагі.

Чаму я гавару па-расейску? Мне беларуская мова дакучае, бо я прывыкла да русізму.

— Да двухмоўя я адношуся адмоўна. Лічу, што на Беларусі павінна быць адна мова — беларуская.

У дыспуце бралі ўдзел выкладчыкі БДУ і супрацоўнікі НДІ нацыянальнай адукацыі, якія слушна заўважылі, што лідэрам у школьнай справе павінен стаць дырэктар. І гэта ёсць адказ на многія хваляючыя пытанні.

І ўсё ж хочацца скончыць свой роздум зноў жа вытрымкай з сачынення вучаніцы "Ці будзе жыць беларуская мова?"

— Час ідзе. Калі - небудзь на змену нашым палітыкам прыйдуць маладыя свядомыя беларусы, якія будуць дамагацца таго, каб кожны беларус з гонарам размаўляў на сваёй роднай мове. Непавага да роднай мовы — гэта непавага да нацыі. Я ўпэўнена, што наша мова будзе жыць і Беларусь будзе жыць і квітнець.

Мне хацелася і надалей прадоўжыць гэту справу, але былі створаны такія ўмовы, што я вымушана была сысці з гімназіі.

Ала Кажура, г.Менск

"...каб не умёрлі!"

Голас дзяцей — голас Божы

(Некаторыя вынікі конкурсу "Не пакідайце ж мовы нашай беларускай...")

Нарэшце завяршыўся конкурс творчых работ, які абвяшчаўся Таварыствам беларускай школы ў красавіку 1998 г. Кампетэнтнае журы падвodзіць яго вынікі і пра некаторыя з іх ужо можна распавесці. Усяго на адрас ТБШ прыйшло каля тысячы творчых работ розных жанраў. Асабліва вызначыліся актыўнасцю вучні Менскай вобласці (каля 200 работ) і г.Менска (150), затым гэты шэраг працягваюць вобласці ў наступным парадку: Гомельская, Брэсцкая, Віцебская, Гарадзенская і Магілёўская (48 работ). Найбольш лістоў прыйшло з г.Гомеля (39), з Клецкага (31), Вілейскага (31), Барысаўскага (25), Маладзечанскага (12), Жлобінскага (13), Пінскага (14), Аршанскага (20), Докшыцкага (13), Лідскага (15), Смаргонскага (12), Мсціслаўскага (9) раёнаў.

Было вырашана ўзнагародзіць граматамі ТБШ больш 600 удзельнікаў, а таксама многіх настаўнікаў і школ. Акрамя таго, у ходзе конкурсу, паэтапна атрымалі льготныя пуцёўкі на адпачынак і вучобу (2 месяцы) ў Балгарыі: В.Камароўская (Орша), А.Васілёнак (Крычаў), В.Дошчачка (в.Залужжа Стаўбцоўскага р.), І.Прасаловіч (Вілейка), У.Скамейка (Бялынічы), М.Валковіч (в.Крывічы Мядзельскага р.), І.Букатовіч (в.Хадзілоні Шчучынскага р.); у Чэхіі: Н.Говарава (Менск,СШ №208), М.Каржыцкі (Віцебск,СШ №33),А.Бубліс (в.Зарэчча Лагойскага р.), Н.Пляшывава (г.п. Вузды Браслаўскага р.), Я.Бурая (Нясвіж), М.Мядзведзева (Бабруйск), С.Яўсеенка (Гомель,СШ №36), А.Нябеская (в.Мінойты Лідскага р.); у лагер "Зубраня": К.Захарэвіч (Паставы), М.Хіла (Менск,СШ №213), К.Худалей (в.Карпавічы Вілейскага р.), І.Гваздзіцкая (Мікашэвічы), В.Чычкан (Гародня), Т.Шугальская (Докшыцы), В.Ягорава і К.Радзівонава (Клецк, СШ № 2), В.Ханаева (Магілёў), А.Нікіціна (Клічаў), А.Бусел (в.Дуброва Светлагорскага р.), Н.Мяцельская (ліцэй пры БДУ), А.Наўнька (Лужасна), В.Мазец (в.Баяры Мядзельскага р.), Дз.Глускі (Маладзечна), А.Хвайніцкая (Віцебск, СШ № 40), А.Апалонава (в.Азёркі Мастоўскага р.), М.Рэйкін (Субацкая БШ Ваўкавыскага р.); на галоўную навагоднюю ёлку Беларусі: А.Дэц (СШ № 180 Менска), В.Дошчачка (в.Залужжа Стаўбцоўскі р.), В.Дабрыцкая, А.Сільвановіч, К.Крывашчокая (СШ № 148 г.Менска).

Інфармацыя аб конкурсе, як і некаторыя вучнёўскія работы, змяшчаліся ў газетах "Літаратура і мастацтва", "Звязда", "Наша слова", "Рэспубліка", "Народная воля", "Раніца", "Зорька", "Настаўніцкая", "Мінская праўда", часопісе "Бярозка". Журы будзе працягваць знаёміць чытачоў беларускіх сродкаў масавай інфармацыі з творчасцю сапраўдных патрыётаў Бацькаўшчыны, якія разумеюць, што любоў да яе — гэта, найперш, любоў да роднай мовы, гісторыі і культуры. Яны, маладыя, што не паспелі так моцна асіміляваца чужароднымі, як некаторыя дарослыя, у сваіх допісах здзіўляюцца і абураюцца, заклікаюць і заклінаюць. Многія з іх разумеюць адыход ад спрадвечнага, ад агульначалавечых прынцыпаў і нормаў як здраду роднай зямлі. І ў гэтым мусіць яны маюць рацыю. А голас дзяцей — голас Божы.

Алесь Лозка, старшыня аргкамітэта конкурсу ТБШ.

"З чужой моўнай практыкі..."

Павел Сцяцко,
доктар філалагічных навук, прафесар, старшыня Гарадзенскай абласной рады ТБМ імя Францішка Скарыны

Працяг

__*Аглютынацыйнасць — а не аглюцініруючы.*__ Рас. ***агглютинирующий*** РБС-82 перакладае наступным чынам: 1. прич. які (што) ***аглюцініруе***; 2. прил. ***аглюцінатыўны*** (т.І.С.20). Тое самае і ў перавыданні 1993г. (РБС-93.Т.І.С.30). А двухтомавы БРС-88 (як і яго аднатомавы папярэднік БРС-62) падае: "***Аглюцініруючы*** в разн. знач. ***агглютинирующий***" (Т.І.С.61). Штучная форма ***аглюцініруючы*** парушае адразу два законы беларускай мовы: 1) фанетычны, бо іншамоўныя словы захоўваюць у беларускай мове цвёрды гук ***(т)***: ***аглютынацыя*** ад лац. ***agglutinare*** (параўн.***актывацыя*** — ад лац. ***activus***); 2) марфемна - словаўтваральны: беларускай мове неўласцівыя: а) элемент ***-ір-*** (суфікс ***-ірава-***) і 3) дзеепрыметнікавы суфікс ***-уч-***. Таму натуральны адпаведнікам рас. ***агглютинирующий*** ёсць белар. ***аглютынацыйны:*** Прыметнік ад ***аглютынацыя***; параўн.: "***Агглютинация — аглютынацыя***" (Русско-белорусский словарь лингвистических терминов. Мн., 1988.С.6). Аналагічныя адпаведнікі падае і "Руска-беларускі фізічны слоўнік" Ул.Самайлюковіча, Ул. Пазняка, Ал.САбалеўскага (Мн.,1994): ***ионизирующий — іянізацыйны*** (с.7), ***регистрирующая*** (апаратура) — ***рэгістрацыйная*** (с.15), ***фосфоресцирующее*** (рэчыва) — ***фасфарасцыйнае***, ***флюоресцирующее — флюарэсцыйнае*** (с.28), ***вибрирующий — вібрацыйны*** (с.29) ды падобныя. Або: "***Індуляцыйны — индулирующий***" (А. Ялтусевіч, В.Капліч "Слоўнік зоапаразіталагічных тэрмінаў. - Мн.: Навука і тэхніка. 1993.С.259).

__*Адломваць і адломліваць.*__ Двухтомавы "Беларуска-рускі слоўнік" (ці не дзеля найхутчэйшага набліжэння беларускай мовы да ўсесаюзнага стандарту) ужо касуе натуральныя беларускія формы на карысць больш блізкіх да расейскіх. На с.82 першага тома чытаем: "***Адломваць*** несов. см.***адломліваць***, ***адломваца*** см. ***адломліваца***".

Між тым фармант ***-іва-*** у беларускай мове непрадукцыйны. У "Правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі" (Мн., 1959. С.28) чытаем: "... у нешматлікіх выпадках, калі перад ***-ва-*** з'яўляецца група зычных, у якой апошнім будзе ***-л-***, ***-н-*** або ***-р-***, замест ***-ва-*** пішацца суфікс ***-іва-(-ыва-)***, напрыклад: ***падкрэсліваць, падтрымліваць, зачэрніваць, адыграваць, правятрываць, запэўніваць***".

У згаданых дзеясловах ***адломваць, адломваца*** перад суфіксам ***-ва-*** ў аснове няма групы зычных (***адлам (-аць-) — адлом -ваць***), таму лічыць іх парушэннем нормы ніяк не выпадае. Недарэмна нарматыўны "Слоўнік беларускай мовы. Арфаграфія. Арфаэпія. Акцэнтуацыя. Словазмяненне" (Мн., 1987.С.48) засведчыў: "***адломлівацца і адломвацца, адломліваць і адломваць***". Да таго ж. назоўнік тут утвараецца толькі ад формы з суфіксам ***-ва-: адломванне***. "Русско-белорусский словарь" 1993 года фіксуе дзве формы як раўнапраўныя: "***Отламывать*** несов. ***адломліваць, адломваць; отламываться — адломлівацца і адломвацца*** (Т.2.С.395). Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы" (Мн., 1996, с.39) таксама падае абедзве формы як літаратурную норму: "***Адломвацца*** незак., ***адломлівацца*** незак. гл. ***адламацца; адломваць*** незак, ***адломліваць*** незак. гл. ***адламаць***".

Але чаго тут здзіўляцца, калі ў двухтомавым БРС бачым нават ***адсеч***, ***насеч*** і падобныя парушэнні нормы.

__*Падпісанты, падпісныя — а не падпісаўшыяся.*__ Дзеепрыметнікі з постфіксам ***-ся*** беларускай мове неўласцівыя, яны парушаюць граматычную норму літаратурнай мовы. Гэта засведчылі і акадэмічная "Беларуская граматыка" (Нажаль, у некаторых універсітэцкіх навучальных дапаможніках яны падаюцца як паралельныя: ***утвараючаяся — утвараемая***. - Гл.П.Шуба. Сучасная беларуская мова. Марфаналогія. Марфалогія. Мн., 1987. С. 214. У перыядычным друку зваротныя дзеепрыметнікі, нажаль, і сёння сустракаюцца. Напрыклад: "сярод ***абуджаючагася*** народу..." (Беларускі гістарычны агляд// Навуковы часопіс. Т.4. Мн., 1997.С.28). "Аб станаўленні музея і архіва пісаў на рубяжы стагоддзяў старшыня Віленскай археаграфічнай камісіі Ф.М.Дабанскі ў сваёй неадназова ***выдаваўшайся*** кнізе "Старая і новая Вільня..." (Беларуская мінуўшчына. Гісторыка-публіцыстычны ілюстраваны часопіс. № 1 1997.С.8) У 1990 г. на з'ездзе партыі практычна аднагалосна (пры адным ***устрымаўшымся***) быў абраны сакратаром ЦК КПБ (Звязда. 15.05. 1996).

Нашыя акадэмічныя слоўнікі апошніх дзесяцігоддзяў не падаюць ніводнага зваротнага дзеепрыметніка, нават як тэрміна. Расейскім зваротным дзеепрыметнікам у беларускай мове адпавядаюць прыметнікі; напрыклад, у "Беларуска-рускім слоўніку" 1988/89гг. бачым: ***адкіпелы — свернувшийся, акруглелы — округлившийся, акрыялы — оправившийся, ашалелы — взбесившийся, вітковы — вьющийся, выбачлівы — извиняющийся, заляжалы — залежавшийся, згалелы — разорившийся, згусцелы — сгустившийся, уплотнившийся; зліплы — злипшийся, змарнелы — осунувшийся, каксоўны — коксующийся, лямцаваты — сваляшийся, небіткі — небьющийся, павойны — вьющийся, самазапальны — самозажигающийся, укарапелы — укоренившийся, састарэлы — состарившийся*** і шмат падобных.

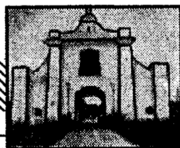
Замест пазычанага з усесаюзнага стандарту "***мы, ніжэй падпісаўшыяся***" (<рас.***мы,ниже подписавшиеся***) у беларускай мове нарматыўна выкарыстоўваецца незваротны дзеепрыметнік прошлага часу з суфіксам ***-н- (-ан-) падпісаныя***. Напрыклад, у Якуба Коласа чытаем: "Пішы! -сказаў староста да Міхалкі: -Мы, ***ніжэй падпісаныя***, сяляне вёскі Ямішча, скліканы нашым старастам..." ("Кантракт").

У сучасным друку на месцы гэтага слова стала выкарыстоўвацца ўтварэнне з суфіксам ***-ант- (ы)***: ***падпісанты***: "Колькасць ***падпісантаў*** "Дэкларацыі-97" усё павялічваецца". (Народная воля. 1997. 17 лістапада). ***Падпісанты*** бавой заявы даводзілі, што яны падпісаюць за сабой права пачаць кампанію грамадзянскага непадпарадкавання (Лім.15.05.1998).

__*Скарачэнне і скарот.*__ Ад дзеяслова ***скараціць (скарачаць)*** утварыліся назоўнікі ***скарачэнне*** і ***скарот***. Першы з іх -з дапамогаю фарманта ***-энне***, другі — нулявога суфікса (з чаргаваннем ***ц': т*** і аднаўленнем каранёвай формы ***-карот-***).

Нульсуфіксаваныя ўтварэнні як больш кароткія словы сталі надта актыўнымі ў 90-х гадах (***спадзеў, параза, падслух, развой, напой, давер, распавед, аповед*** ды інш.) Праўда, шмат якія з іх бытавалі і раней. Слова ***скарот*** зафіксаваў яшчэ В.Ластоўскі: "***Сокращать што, скарачаць -ца, скарот***" (ПРК(б)С.с.674). Актыўна выкарыстоўваецца яно і сёння. "Бібліяграфічны ***скарот*** на пачатку разгляду кожнага падручніка адсылае да адпаведнай пазіцыі ў бібліяграфіі (Беларускі гістарычны агляд. Т.4.,1997.С.142). Бачым яго і ў спецыяльным даведніку "Руска-беларусі слоўнічак па кнігазнаўстве" (Мн., 1997), выдадзеным Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі: "***Сокращение — скарот***".

(Працяг у наступным нумары)

Змаганне за мову ў Вярхоўным Савеце Рэспублікі Беларусь 12 склікання

Стэнаграмы 16-й сесіі. Паседжанне 90-е. 24 сакавіка 1995 года, пятніца, 9 гадзін 30 хвілін.

(Працяг. Пачатак у № 1-8)

Баршчэўскі Л.П. *(Наваполацкая Маладзёжная выбарчая акруга № 174. Віцебская вобласць).* Шаноўныя спадары дэпутаты! Выступленне я рыхтаваў разам з групай юрыстаў, і таму, на жаль, пяці хвілін вельмі мала. Буду гаварыць толькі тэзісамі.

Такім чынам, першае пытанне — ці згодны вы з наданнем рускай мове роўнага статусу з беларускай?

У прававых адносінах няма вызначэння, што вышэй або ніжэй — дзяржаўная мова ці мова міжнацыянальных зносін. Гэта пытанне вырашана сёння ў Канстытуцыі. За рускай мовай прызнана права міжнацыянальных зносін, за беларускай — дзяржаўнай. Нідзе ніводнага дакумента, які ўстанаўлівае, што вышэй і што ніжэй, няма. Таму пытанне губляе сэнс.

Сёння ў Канстытуцыі фактычна статус рускай мовы рэгламентуецца. Прэзідэнт жа не прапанаваў ніякіх канкрэтных зменаў у закон аб мовах. Ён сказаў: вось Вярхоўны Савет прыме харошае рашэнне, я адмоўлюся ад рэферэндуму. Хай унясе прапановы (ён мае права заканадаўчай ініцыятывы) у закон аб адукацыі, у закон аб мовах, канкрэтныя прапановы. Будзем іх разглядаць, і што трэба, будзе падтрымана. Тут няма пытання. Большасць падтрымае гэта.

Другое пытанне, безумоўна, маральнага, неюрыдычнага аспекту. Задумайцеся, што на сёння адзіная ў свеце, паўтараю, адзіная ў свеце навучальная ўстанова, якая вядзе навучанне і выхаваўчую работу на беларускай мове, — гэта Беларускі гуманітарны ліцэй, у якім я маю гонар працаваць. Больш ніводнай установы ў свеце, паўтараю, не толькі на тэрыторыі Беларусі — няма. Няма ніводнай ВНУ, ПТВ, няма ніводнага тэхнікума, вучылішча, няма ніводнай сярэдняй школы, якая цалкам працуе на беларускай мове. Задумайцеся над гэтым! Трэба 15-20 гадоў вельмі напужанай працы, і мы гэту працу робім не пакладаючы рук, бяссоннымі начамі, каб ураўняць беларускую мову ў нейкай ступені з мовай рускай хаця б рэальна.

Пытанне, акрамя таго, як юрысты сведчаць, роўнага статусу трэба абавязкова ўдакладняць — роўнага афіцыйнага статусу. І рэферэндум можа быць толькі кансультацыйны.

Пра замену сімволікі гаварыць не буду. Я думаю, што і сын Прэзідэнта ходзіць у школу і ў школьнай праграме вучыць верш Максіма Багдановіча "Пагоня". Багдановіча ніхто не западозрыць у супрацоўніцтве з якімі-небудзь акупантамі. Ён жыў у Расеі ўсё жыццё і памёр у 1917 годзе. Таму я далей спыняцца не буду.

Далей. Чыста фінансавае пытанне. Калі Прэзідэнт прапануе ўнесці вось гэты дадатак у выглядзе каляровага друкаванага лісточка... Хто займаецца паліграфіяй, цудоўна ведае, што сёння старонка каляровага тэксту на фабрыцы каляровага друку — гэта дзесьці ў пераліку на валюту 10 цэнтаў. 7,5 мільёнаў гэтых бланкаў надрукаваць — гэта выльецца ў суму каля 500 000 даляраў. У той час як у нас запланавана 300 падручнікаў, на якія выдзелена 48 мільёнаў рублёў. Не ўдасца выканаць нават шостую частку друку падручнікаў на сёняшні год з-за тых лічбаў, якія закладзены ў бюджэт.

Трэцяе. Падтрымка дзеянняў Прэзідэнта. Ну, па-першае, слова "інтэграцыя" лацінскае, і ўжываць яго ў фармулёўцы... Галасаваць будуць людзі з рознай ступенню пісьменнасці. Гэта, зразумела, трэба ўдакладніць, трэба напісаць "эканамічнае аб'яднанне".

Дэпутат Малашка сказаў, што гэты пункт выразна супярэчыць трэцяму артыкулу, часцы другой, паколькі эканамічныя дагаворы былі заключаны — і Белавежскія пагадненні, і эканамічны саюз, і іншыя дагаворы з Расеяй. Выкананне Прэзідэнтам абавязацельстваў, што выцякаюць з гэтых дагавораў, не можа выносіцца, відавочна, на рэферэндум. Гэта ўсе бачаць.

Ну, а чацвёртае пытанне — гэта пытанне самае галоўнае. Яно павінна быць у прынцыпе мець магчымасць выносіць на рэферэндум, таму што яно мае на ўвазе змены ў Канстытуцыі. За яго павінны прагаласаваць не менш паловы грамадзян, унесены у спісы. Але ў гэтым выпадку Вярхоўны Савет, калі ён Вярхоўны Савет, павінен прапанаваць тэкст артыкула Канстытуцыі адпаведны. Напрыклад, ці згодны вы з тым, каб змяніць артыкул 100 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, сфармуляваўшы яго наступным чынам:

Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь узначальвае Урад, Прэм'ер-міністр і міністры якога назначаюцца Вярхоўным Саветам.

Другое. Паведамляе Вярхоўнаму Савету аб праграме дзейнасці Урада.

Трэцяе. Вырашае пытанне аб прыёме ў грамадзянства Рэспублікі Беларусь, яго спыненні і прадастаўленні прытулку.

Чацвёртае. Узнагароджвае дзяржаўнымі ўзнагародамі і прысвойвае класныя чыны і званні. У выпадку, калі Вярхоўны Савет на працягу 45 дзён з дня свайго першага пасяджэння не назначыць Прэм'ер-міністра Урада, Прэзідэнт мае права сваім Указам (я заканчваю) распусціць Вярхоўны Савет і назначыць новыя выбары ў яго, якія павінны адбыцца не пазней як у трохмесячны тэрмін.

Так, як ёсць гэта ў адпаведных канстытуцыях тых краін, дзе ёсць права прэзідэнта на роспуск.

Прабачце, на жаль, не паспеў паловы сказаць.

Старшыня. Слова мае дэпутат Звераў Леанід Аляксандравіч. Наступным выступае дэпутат Голубеў.

Звераў Л.А. *(Магілёўская - Першамайская выбарчая акруга № 276, **пераклад з расейскай**).* Шаноўныя калегі! Я выкажу некалькі слоў, таму што ўжо перагаворана ўсё, на маю думку, што магчыма. Прэзідэнт кажа: мяне не палохае выносіць гэта на абмеркаванне, мяне не палохае выносіць гэта на рэферэндум. Калі папраўдзе, то мяне палохае. Таму я галасаваў супраць унясення гэтага пытання на павестку дня.

Казючы, калі казаў пра высновы сваёй камісіі, паведаміў: мы бяром абгрунтаванне з жыцця. Дык вось, калі браць з жыцця Рэферэндум па нацыянальнаму пытанню — гэта небяспечна. Гэта заўсёды вельмі небяспечна, таму што нацыянальнае пытанне — гэта вельмі горача, гэта самае гарачае пытанне, якое магчыма. Успомніце, колькі канфліктаў было на тэрыторыі былога СНД на гэтым грунце, пачынаючы ад Карабаху. Колькі ўжо прэзідэнтаў на тэрыторыі СНД не стала. НЕ стала толькі з-за нацыянальных канфліктаў. Дык жа, у рэшце рэшт, нам патрэбна нечаму навучыцца. Нам патрэбна неяк берагчы мір, які існуе сярод нашага народа, таму што менавіта гэтым мірам мы ўсе і моцныя.

Нельга ніколі падаваць нават маленькую повад. Вынясенне нацыянальных пытанняў на рэферэндум, я лічу, напрыклад, можа парушыць гэты мір у грамадстве, у якім зараз дастаткова праблемаў. Уявіце, што пасля адпаведнай апрацоўкі "за" і "супраць" за адно меркаванне, за іншае, пасля таго, як нешта напрацуюць сродкі масавай інфармацыі, людзі пойдуць на рэферэндум. Тут ужо нехта казаў: адна група пад чырвоным сцягам, іншая пад бел-чырвона-белым. Хто можа гарантаваць, што паміж гэтымі наэлектрызаванымі групамі не праскочыць агенчык? Ці патрэбна гэта ўсім нам? Мы добра ведаем, і гэты дэвіз мы памятаем, што з агенчыку заўсёды можа надарыцца толькі полымя. Дык вось гэтага я і палохаюся. Ці патрэбен рэферэндум, калі агенчык магчымы? Ці патрэбна падрываць мір у грамадстве? Давайце мы проста будзем усе разумнымі.

Дзякуй.

Голубеў В.Ф. *(Алібегаўская выбарчая акруга № 15, г.Менск).* Паважаныя калегі! Я таксама доўга думаў навошта гэта робіцца вось зараз, ініцыіруецца гэты рэферэндум? Ці трэба гэта нам, Вярхоўнаму Савету, ці трэба дзяржаве, ці трэба народу? Навошта?

Вось вы глядзіце: узводзіцца нейкая сітуацыя пэўнага псіхозу. Вы ж адчуваеце, і ўчора, і сёння вось будзе яшчэ ў гэтай зале — ідзе спроба зрабіць ва ўсёй дзяржаве. Вы глядзіце: ідзе спроба супрацьпаставіць рускіх і беларусаў, рускамоўных беларусаў і беларускамоўных замест таго, каб зараз нас усіх аб'яднаць, сказаць: людзі, давайце ратаваць дзяржаву, давайце ратаваць саміх сябе, давайце зробім тое, каб было есці што.

Прэзідэнт што абяцаў на выбарах людзям? Ён абяцаў, што забяспечыць матэрыяльнае становішча людзей, запусціць заводы, паміріць усіх, што ўсё будзе добра. Дзе вы бачылі ў прэзідэнцкай праграме, якая друкавалася, словы аб тым, што будзе зменена сімволіка? Пра мову там быў адзін сказ: што Прэзідэнт забяспечыць магчымасць кожнаму чалавеку думаць на той мове, на якой ён гаворыць. Тут увогуле смешна. Хай бы ён абяцаў забараніць каму-небудзь так, як і кожнаму з нас, хто можа забараніць, на якой мове гаварыць дома. Ну, не можа быць такога.

Я вас прашу, шаноўныя: задумайцеся! Ці трэба нам ісці на повадзе ў таго чалавека, які прапаноўвае (вось у дадзены момант Прэзідэнта) стварыць небяспечную сітуацыю ў дзяржаве? І я ўвогуле хачу спытацца: куды нас гоняць, чаму менавіта можна абмяркоўваць гэтыя пытанні? Абмяркоўваць можна ўсё. І кожны чалавек можа прапанаваць для абмеркавання любое пытанне. Але куды нас гоняць, чаму менавіта 14 мая? Вы глядзіце, прэзідэнцкую кампанію як мы пагналі, як гналі, гналі на поўныя сілы з прыняццём Канстытуцыі. Бачым, што зрабілі памылкі, таму што хутка рабілі. Прэзідэнцкая кампанія ва ўсіх краінах, Штатах год ідзе, мы за 20 дзён у нас пагналі. Зараз рэферэндум — хуценька-хуценька.

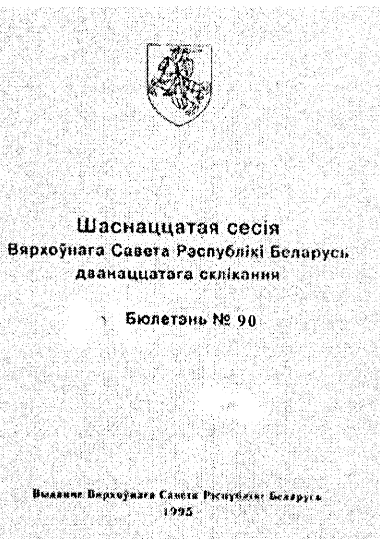
Скажыце, калі ласка, ці можна за гэты час народу растлумачыць усё як трэба ў тых умовах манапалізацыі сродкаў масавай інфармацыі? Газеты ... Вы бачыце, што робіцца з газетамі? Вы бачыце, што радыё, вы бачыце, што на тэлебачанні? Ці можна будзе людзям рас-тлумачыць?

Калі так хочацца паставіць пытанні перад народам, з народам павінны пагаварыць спецыялісты і дэпутаты ўсе. Давайце паставім на восень гэтага года ці абмяркуем пытанне, каб восенню паставіць яго на рэферэндум. І пытанне трэба ставіць так. Напрыклад, пра той жа сцяг. Чаму не спытаць у людзей: ці хочаце вы змяніць існуючы сцяг? І я ўпэўнены, што людзі ска-жуць: ідзіце вы — і таварыш Прэзідэнт, і таварышы дэпутаты, вельмі далёка ... Народ не цікавіць ніякія рэферэндумы, народ гаворыць: дайце нам жыць, дайце магчымасць працаваць. І кожны чалавек сам выбірае для сябе, на якой мове яму гаварыць, на якой мове вучыць дзяцей.

Завяршаючы, не хачу пералічваць гэтыя пытанні, дэпутаты выступілі і растлумачылі ўсё вельмі добра. Усе дэпутаты разумеюць добра сітуацыю. Хачу толькі яшчэ да вас, шаноўныя, звярнуцца апошні раз: падумайце, навошта гэта робіцца.

Дзякуй.

Старшыня. Слова мае дэпутат Антончык Сяргекй Антонавіч. Натуп-ным выступае дэпу-тат Навумчык.

Шаснаццатая сесія
Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь
дванаццатага склікання

Бюлетэнь № 90

Выданне Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь
1995

Антончык С.А. ***(Пераклад з расейскай)*** Шаноўныя дэпутаты! Я знарок перачытаў учора праграму Лукашэнкі, якую яны рыхтавалі. Там сапраўды не было пра сімвалы ані слова. І хачу вось аб чым паведаміць: прапанова аб правядзенні рэферэндума па вядомых пытаннях — гэта яскравы прыклад палітычнага махлярства. Кожная карта ў прапанаванай калодзе краплёная. Гэтыя зладзейскія прыёмы не здзіўляюць, калі ведаць, хто ачаняя нашага Прэзідэнта.

Невялікае адхіленне ад тэмы. Учора і некалькі дзён таму дэпутаты здзіўляліся, як з'явіўся ў камандзе Лукашэнкі Замяталін, і ўсе задавалі пытанне: дык у чым жа справа? Раптам каля Лукашэнкі Замяталін з'явіўся. Для мяне тут усё дастаткова проста. Фінансавым кланам, круцялям быў неабходны час дзеля таго, каб пераарыентавацца на Лукашэнку і яго каманду, пераарыентаваць свае капіталы, і з'яўленне Замяталіна — адзнака таго, што гэтыя працэсы скончыліся. Унутраныя эканамічныя рухавікі прывялі да руху і надстроечную палітычную частку ў неабходным накірунку. Учарашні выступ дэпутата Казлова пацвярджае гэтую выснову.

Такім чынам, пытанне аб змене нашых сімвалаў і аб мове. Чаму прапаноўвае Прэзідэнт? Безумоўна, ужо тут паведамлялася, — гэта спроба раскалоць грамадства па сваіх правілах, прымусіць людзей гаварыць аб розных рэчах, толькі не аб правалах у эканоміцы, палітыцы, іншых сферах. Дзеля некаторых дэпутатаў вельмі невялікай колькасці.. я памятаю, як галасавалі дружна за Канстытуцыю. І, у асноўным, я зусім не маю права падазраваць дэпутатаў. Дэпутаты выступілі за тое, каб беларуская мова стала дзяржаўнай. Але ёсць невялікая група дэпутатаў, дзеля якіх вось гэтае пытанне — своеасаблівы наркотык, без гэтага наркотыка губляецца ўся цікавасць да жыцця. Я думаю, што дэпутат Качан мяне цудоўна зразумеў.

Самая галоўная крэпленая карта ў гэтай калодзе — гэта інтэграцыя з Расеяй. Ужо казалі пра інтэграцыю, што гэта за слова і гэтак далей. Але чаму Прэзідэнт ставіць відавочныя рэчы? Таму што кожны нармальны чалавек скажа? я за тое, каб пашырыць гэтыя працэсы нармальна інтэграцыйна з Расеяй, з Усходам, з Захадам. Калі ласка, гэта зроблена дзеля таго (я думаю, што гэта самая крэпленая карта ў гэтай калодзе), каб аб'явіць усю сваю палітыку, якая накіравана на інтэграцыю з Расеяй. Такім чынам, перакладвае усю сваю адказнасць на народ.

Пошукі ворага пачынаюцца спачатку з канкрэтных людзей, а пасля заканчваюцца ўсім народам, гэта азначае, пазней гэтым ворагам стане ўвесь народ. Вось вы прагаласавалі на рэферэндуме за інтэграцыю, а ўсё, што б я не рабіў, — гэта на інтэграцыю з Расеяй. Ну, не атрымліваецца інтэграцыя — Расея вінаватая.

І таму кожны дэпутат, я ўпэўнены, разумее гэта цудоўна. І як бы мы ні былі разрознены нейкімі палітычнымі, так бы мовіць, афарбоўкамі адносін, нейкімі палітычнымі праблемамі, кожны з нас усё ж разумее, што ў гэтай гульні, у гэтай шулерскай гульні ўдзельнічаць неяк непрыемна. Тут маюцца, як у кожным шулерстве, рэчы, а чым разлічваюцца? Як прымусіць дэпутатаў прагаласаваць? А вельмі проста, чацвёртае пытанне. Калі не прагаласуеце ... Такім чынам выступ учора Прэзідэнта не прагаласуеце — майце на ўвазе, вы з Канстытуцыяй ... я з вамі разбяруся. Гэта азначае, што ён намякае на гэтыя два тыдні — разгоню Вярхоўны Савет.

Таму я б хацеў звярнуцца да Прэзідэнта — не займацца вось гэтым, я падкрэсліваю, палітычным шулерствам, паважаць дэпутатаў, якія сядзяць у гэтай зале.

І апошняе. Чаму Прэзідэнт гэтак любіць вось гэты прапанаваны замест "Пагоні" стары сімвал? Калі яго бяру ў рукі, я гляджу: ён падобны прынцыпова на вянок, які кладуць на магілу. І нават стужачкі маюцца. На гэтай стужачкі яшчэ напісаць: ад Прэзідэнта Лукашэнкі незалежнай дзяржаве Рэспубліцы Беларусь. Вазьміце ў рукі — і вы ўбачыце дэструктыўнае мысленне Прэзідэнта, ён часцяком дэструктыўна выступае. Прадугледжвае тугу да такіх, так бы мовіць атрыбутаў.

Таму, па майму меркаванню, Лукашэнка павінен зняць гэтае пытанне, не распальваць варожасці ў нашай дзяржаве, таму што ўсё ж такі мы хацелі, каб была стабільнасць у дзяржаве.

Дзякуй за ўвагу.

(Працяг у наступным нумары)

Аляксей Дземідовіч

ЧАС ... АСЭНСОЎВАЦЬ І ЎСВЕДАМЛЯЦЬ

І. Хто і што яны?

Беларускае дэмакратычнае аб'яднанне "ВЕТЭРАН" у Горадні ... Так, менавіта тут, на зямлі Прынёманскай яно ўзнікла яшчэ ў 1994 годзе, бадай, ці не ў ліку першых у краіне. Хоць і дагэтуль, пэўна, нямногія ведаюць пра яго існаванне і працу. Але перш чым распачаць пра гэта аповяд, я павінен сказаць колькі слоў пра тое, чаму ўзнікла менавіта такая дэмакратычная суполка ветэранаў. Здавалася б, адназначна, што ветэраны ёсць ветэраны і дзяліць ім паміж сабой няма чаго: усе ваявалі супраць аднаго ворага, за адну Айчыну, святую зямлю нашых продкаў ... і цяпер клопат усіх і кожнага, каб яна квітнела ад працы нашых рук і добра на гэтай зямлі ўсім жылося, хто б ты ні быў: беларус, рускі, украінец і г.д. Толькі вось падыходы да справы, да таго, як гэта зрабіць у розных людзей, у тым ліку і ветэранаў аказваецца розныя: адзін напрыклад, хоча, каб на яго зямлі паважалі яго родную мову, гісторыю і традыцыі сваёй шматпакутнай старонкі, а другога гэта хвалюе менш, яму падавай інтэрнацыяналізм, магутны СССР у лепшым выпадку, а то і Сталіна з "жалезнаю рукою" ...

І вось уся работа аб'яднання "Ветэран" і будуецца на тым, каб духоўна зблізіць усіх пажылых людзей, абараніць іх сацыяльныя грамадзянскія правы і інтарэсы, ставіць у цэнтр увагі выхаванне моладзі на лепшых нацыянальных, патрыятычных і культурных традыцыях беларускага народа. Менавіта такія высакародныя мэты ставіць перад сабой аб'яднанне "Ветэран" начале са сваім старшынёй рады дацэнтам Гродзенскага дзяржуніверсітэта імя Янкі Купалы М.А.МЕЛЬНІКАВЫМ і ў сваім праекце-плане "ВЕТЭРАНЫ — МОЛАДЗІ". "Гэта наш святы абавязак, — кажа Мікалай Аляксандравіч, — каб сёння ветэраны вайны і працы ў адной кагорце з моладдзю рабілі ўсё для таго, каб наша зямля, яе багатая гістарычная спадчына і традыцыі адраджаліся і служылі людзям, а не догмам і нерэальным згубным ідэям. Усім нам сёння, асабліва моладзі, трэба імкнуцца жыць па сумленню і рабіць усё асэнсавана і свядома. Толькі так можна навучыцца паважаць сябе і іншых і любіць сваю Айчыну, стаць яе патрыётам.

А гэта некалькі іншае ад таго, чаго прытрымліваліся раней ветэраны ў рабоце з піянерамі, камсамольцамі і г.д. Яны хутчэй выхоўвалі паслухмяных інтэрнацыяналістаў, гатовых ісці ў якасці пушачнага мяса ў Афганістан, Венгрыю, Чэхаславакію і куды хочаце ... Аб гэтым, як і шмат аб якіх іншых тэмах і гарачых кропках сучаснасці ветэраны-дэмакраты нярэдка спрачаюцца, дыскутуюць, абураюцца несправядлівасцю, якая б'е бязлітасна па ўсіх. І як бы добра было, каб для абмену думкамі і пошуку ісціны збіраліся ўсе разам. Я не раз пра гэта казаў, праводзячы "круглыя сталы" на абласным радыё ў перадачах радыё-часопіса "Бацькаўшчына" з удзелам прадстаўнікоў розных суполак, у тым ліку і ветэранскіх, тых жа, скажам, воінаў-афганцаў і іншых, што скрыжоўвайце лепш свае погляды і думкі ў дыскусіях, чым потым зброю на вуліцах, у бойках, рабіце усё для таго, каб да гэтага ніколі не даходзіла ... І якой радасцю, лагодаю свяціліся вочы і твары многіх маіх дыскутантаў, апанентаў пры гэтых словах ... Так было і тады, калі аднойчы выступаў перад ветэранамі гарадской арганізацыі лідэр ветэранаў-дэмакратаў, ужо знаёмы вам М.А.МЕЛЬНІКАЎ, хоць з месцаў і былі спачатку асобныя выкрыкі нястрыманых людзей, але ў канцы сустрэчы да яго падыходзілі некаторыя франтавікі і як франтавіку паціскалі руку і дзякавалі за добрыя словы, узаемапаразуменне... А мы думалі, казалі яны, што вы зусім іншыя. Дзяліць нам сапраўды няма чаго і адварочвацца адзін ад другога было б неразумна для ўсіх...

ІІ. МЦК, яго дэвіз: Наперад — праз асвету!

Знаёмячыся з работаю АБ'ЯДНАННЯ "ВЕТЭРАН" і МАЛАДЗЁЖНАГА ЦЭНТРА КУЛЬТУРЫ імя КАЛІНОЎСКАГА, створанага затым пры ім па ініцыятыве таго ж М.А.МЕЛЬНІКАВА, я ні на хвіліну не сумняваўся ў справядлівасці і актуальнасці гэтых слоў ветэранаў і адначасова ўсё больш глыбока пераконваўся, што тут будуюць сваю дзейнасць істотна не так, як усім нам дзесяцігоддзямі ўдзёўбвалі ў галаву настаўнікі ў школе, палітрукі ў арміі, лектары і прапагандысты на працы ў таталітарныя часы. Вучылі і выхоўвалі тады ўсіх і ўсюды, але без свайго асабістага асэнсавання і ўсвядамлення, а па загаду камандзіра, ці нават самага вярхоўнага або дырэктыве ЦК. Цяпер так не павінна быць — перакананы ветэраны-дэмакраты. І вучыцца, і рабіць штосьці несвядома, неасэнсавана можна толькі на шкоду і сабе, і грамадству. Досыць, мы ўжо нарабілі гэтай шкоды і сабе, і на будучыя пакаленні хопіць ... Вось чаму я гэтыя, здавалася б, не новыя для вас словы АСЭНСОЎВАЦЬ І ЎСВЕДАМЛЯЦЬ паставіў у назоў артыкула. Такую мэту ставілі перад сабой стваральнікі ЦЭНТРА КУЛЬТУРЫ імя КАЛІНОЎСКАГА, вызначыўшы яго арыенцір і шлях у наступным дэвізе: "ЧАС ПРЫЙШОЎ. МОЛАДЗЬ НАПЕРАД. ПРАЗ АСВЕТУ".

Ну, што тычыцца часу і закліку наперад, скажыце вы, то моладзі заўсёды, ва ўсе часы было ўласціва імкнуцца наперад. Толькі не ва ўсе часы, шаноўнае спадарства, ёй гэта дазвалялася і яе "пушчалі" наперад, нават той жа камсамол (апроч цаліны хіба, ды БАМа). А ва ўладзе, тым жа ЦК, навуцы баль правілі зусім не маладыя...

А вось наконт асветы, то тут, як можа падацца многім, была быццам бы зялёная вуліца ... Ва ўсякім разе і школы, і вышэйшыя навучальныя ўстановы ў нас фармальна заўсёды былі перапоўненыя, але вучыліся не жыццю і не для жыцця, а зачастую для адукацыі (маўляў, мы самая адукаваная краіна ў свеце), для свайго атэстата і дыплома, зноў-такі — не асэнсоўваючы і не ўсведамляючы да канца ўсяго гэтага.

А вынік — амаль пагалоўная бездухоўнасць, амаральнасць, невысокі менталітэт, няўменне арыетавацца ў становішчы не толькі ў агульнаеўрапейскім ці глабальным, сусветным маштабе, а нават у сваёй уласнай дзяржаве ... Наша галасаванне, ды і тое ж бяздумнае паслушнае націсканне кнопак наверсе ў парламенце, як было раней, яркае, але горкае таму сведчанне. Я ўжо не кажу пра ўзровень на месцах, у правінцыі ... І многае тут залежыць не толькі ад хібаў у самім прафесіяналізме — гэта яшчэ паўбяды, а проста ад няведання, няўмення асэнсаваць што да чаго ... І такое не адно пакаленне кадраў, а калі ў шырокім сэнсе слова — грамадзян мы выхавалі ...

І вось калі сёння моладзь цэнтра культуры на чале з ветэранамі ў дывізе свайго імкнення наперад указвае — ПРАЗ АСВЕТУ, то, як сказаў мне іх лідэр М.А. МЕЛЬНІКАЎ, у гэтае слова — шлях яна ўкладвае не проста голыя веды, ды яшчэ ў нагрузку, як было, з палітінфармацыямі, палітднямі і палітзаняткамі, камсамольскай вучобай і вячэрнімі ўніверсітэтамі, а дасканалае авалодванне сваёй прафесіяй і высокую эрудыцыю, культуру, уменне глыбока і правільна разбірацца ў сучасным як сацыяльна-эканамічным, так і палітычным становішчы. Такі падыход ставіцца ў аснову усёй шматграннай работы Цэнтра. А гэта не толькі тыя ж лекцыі, але і дыскусіі, кінапаказы, сустрэчы з цікавымі і слыннымі людзьмі заняткі ў літаратурна-творчых і гістарычна-краязнаўчых клубах, у шматлікіх гуртках па інтарэсах у школах і многае, многае іншае.

А пачыналася ўсё, здавалася б, са звычайнага культурна-краязнаўчага КЛУБА імя МАКСІМА БАГДАНОВІЧА ў 24-й школе Горадні, які быў створаны па ініцыятыве самога Мікалая Аляксандравіча МЕЛЬНІКАВА і пры надтрымцы дырэктара гэтай школы Ніны Уладзіміраўны ФУРС. Ужо самі крылатыя словы Максіма Багдановіча, што пад эмблемай клуба, "БЕЛАРУСЬ, ТВОЙ НАРОД ДАЧАКАЕЦЦА ЗАЛАЦІСТАГА ЯСНАГА ДНЯ" ... пасяляюць у маладых сэрцах упэўненасць, што мы, беларусы, ПРЫДЗЕМ да лепшага жыцця ... Юных сяброў гэтага клуба аб'ядноўвае не толькі гэтая ўпэўненасць і прага да творчасці, самавыяўлення, але і шчырая любоў да роднай літаратуры і сваёй Бацькаўшчыны. Адначасова іх клапоціць і хвалюе яе нялёгкі адраджэнскі шлях сёння. І таму зусім не выпадкова, а ўпаўне асэнсавана і свядома, як мне падаецца, сталі дэвізам клуба такія шчымлівыя радкі з верша Ніла ГІЛЕВІЧА, якія адчыняецца першая старонка летапісу клуба:

Равуць вятры, грымяць грамы,
Пыл засціць вочы нам.
І ўсё ж, і ўсё ж мы дойдзем,
Дойдзем мы да Беларусі!

Непасрэднасцю і шчырасцю прызнання вее і ад такіх слоў, што выказалі тут першыя актыўныя сябры клуба Вольга КАРНЕВІЧ і Вольга КОБРЫНА: "Клуб наш яшчэ зусім малады, але ён аб'яднаў тых хлопчыкаў і дзяўчынак, якія імкнуцца больш даведацца пра сучаснае і мінулае свайго краю, знайсці сваё месца ў гэтым няпростым жыцці".

Асабліва незабыўны і прыгожы след, бы той прамень сонца, адлюстравалі і пакінулі не толькі ў летапісе, але і ў сэрцах сяброў клуба наведванне музеяў у вёсцы ГУДЗЕВІЧЫ і Адама МІЦКЕВІЧА ў Навагрудку, а таксама дома-музея Максіма БАГДАНОВІЧА ў Горадні і знаёмства з такімі цудоўнымі людзьмі, як Алесь БЕЛАКОЗ, Аляксандр МІЛІНКЕВІЧ, Данута БІЧЭЛЬ-ЗАГНЕТАВА, Апанас ЦЫХУН і інш.

Кола дзейнасці ветэранаў-дэмакратаў, вядома, не замкнулася на рабоце ў гэтым клубе. Амаль услед за ім ўзніклі і раслі, як добрыя родныя браты, такія ж клубы ў школе № 25, які ўзначаліла настаўніца Галіна Аляксандраўна ДЗЕМЧАНКА, і ў школе № 26, якім кіраваў аж да апошніх дзён свайго жыцця яе дырэктар Валянцін Іванавіч ШАЎЦОЎ. Цяпер клуб носіць яго імя.

У гэтай жа школе адначасова пачала працаваць і ТЭАТРАЛЬНАЯ СТУДЫЯ, якая сёння карыстаецца папулярнасцю нават за межамі сваёй школы. Пасля ўдалых выступленняў на конкурсах і аглядах, фрагменты некаторых пастаўленых імі спектакляў па творах Янкі КУПАЛЫ, гучалі нават на абласным радыё. З удзячнасцю трэба сказаць, што працуе з юнымі тэатраламі ўлюбёны ў сваю справу настаўнік гэтай школы Альберт Міхайлавіч МЕЛЬНІКАЎ.

ІІІ ... Яго вечна жывая постаць

Нельга сёння не сказаць колькі добрых удзячных слоў і пра фальклорныя гурткі ў школах, створаныя па ініцыятыве МЦК. Так, пры школе № 25 працуе гурток "Беларускія вячоркі", якім кіруе настаўніца Ірына Іосіфаўна КОЎШЫК, а ў той жа 26-й школе гурток "Спадчына" вядзе настаўніца Вольга Пятроўна ДАНІЛЬЧЫК. Ёсць такі гурток і ў школе № 2, яго ўзначальвае Эла Аляксандраўна КУМКО.

Каардынуе і накіроўвае работу гэтых гурткоў у маладзёжным цэнтры ФАЛЬКЛОРНАЕ АБ'ЯДНАННЕ "КВЕТКА ПАПАРАЦЬ", якое кансультуе выкладчык дзяржуніверсітэта Руслан Канстанцінавіч КАЗЛОЎСКІ. Гэта цікавы творчы калектыў ужо знітаваў і лучыць у захапляльнай працы па вывучэнні вуснай народнай творчасці і народных абрадаў не толькі многіх школьнікаў і настаўнікаў, але і студэнцкую і рабочую моладзь. У яго працы сёння прымаюць удзел, дапамагаюць усведамляць моладзі ролю культурнай і гістарычнай спадчыны ў жыцці грамадства апроч супрацоўнікаў універсітэта, настаўнікаў таксама работнікі музеяў, пісьменнікі, культуролагі спецыялісты, словам, усе тыя людзі, якія гатовы самаадданa служыць справе культурнага адраджэння сваёй краіны, выхоўваць свядомае маладое пакаленне.

Я зноў звяртаю ўвагу на слова СВЯДОМАЕ і на пачатак дэвізу маладзёжнага цэнтра культуры "ЧАС ПРЫЙШОЎ. МОЛАДЗЬ НАПЕРАД. ПРАЗ АСВЕТУ". Дык вось менавіта прыйшоў час вучыць і выхоўваць такое свядомае маладое пакаленне! Інакш гэтае пакаленне і ўсіх нас чакае такая небяспечная з'ява як дэградацыя асобы (яна ўжо пачалася), самога чалавека як носьбіта розуму і дабра, шукальніка лепшых ідэалаў і шляхоў жыццябудовы. Я гавару гэта не толькі як педагог па адукацыі і журналіст, а перш — як чалавек, далёка не абыякавы да моладзі, да дня сённяшняга і будучыні зямлі сваёй, нашай дзяржавы. І таму не магу не біць трывогу за тое, ЯКАЯ маладая змена вырастае, ШТО яна робіць, ЧЫМ захапляецца і КУДЫ ідзе ...

Да рынку, скажаце вы , куды ж? Але дзе там? ... Хутчэй да яго прафанацыі і свайго самагубства, выраджэння ўсяго чалавечага ў чалавеку ... А калі гаварыць пра апошнія гады так званай перабудовы і нашага ўваходжання ў рынкавую сістэму, то моладзь паміж усімі гэтымі радкамі (дзікім і яшчэ нейкімі там) проста выпала з поля зроку ўсіх, у тым ліку і дзяржавы, (якая сама не ведае, што будуе і куды ідзе). Нашых юнакоў і дзяўчат ніхто і нікуды не клікаў, тым больш да АСВЕТЫ, акрамя хіба як на базар, паездкі за мяжу па тавар, у гандаль па прымітыўнаму прынцыпу "купі-прадай"...

А гэта ж, пагадзіцеся, памылковы падыход і ўвод моладзі ад нармальнай здаровай падрыхтоўкі да жыцця, адрыў ад вытворчасці, стварэння матэрыяльных і культурных каштоўнасцей, словам, ЧАСОВЫ СПОСАБ выжыць і толькі... Бо які ж, скажыце, бізнес, рынкавую эканоміку можна будаваць маладому чалавеку без адпаведнай адукацыі, асветы, выхавання ў сабе маральных нормаў і духоўных якасцяў? Так можна толькі даць зялёную вуліцу дзікунам і невукам, махлярам, рэкецірам і г.д., што і адбываецца ... За душою ў такіх малойцаў няма і не будзе не тое, што традыцый бацькоў, пачуццяў гонару і адказнасці за сваю Айчыну, а ўвогуле нічога святога і людскага ... У шалёнай пагоні за "баксамі" і нажывай такі растопча ўсякую годнасць і мараль ... А ў гэтай плыні-камусьці і тым нямногім асобам, хто сапраўды хацеў бы праявіць свае гаспадарскія, прадпрымальніцкія здольнасці не даюць нармальна разгарнуцца і весці справу. І вельмі дарэчы, што аб гэтым у дэмакратычным аб'яднанні "Ветэран" і яго маладзёжным цэнтры на канферэнцыях, семінарах, "круглых сталах", пры правядзенні юрыдычных кансультацый заўсёды гаворыцца наўпрост і адкрыта.

(Заканчэнне ў наступным нумары)

Рэдактар Станіслаў Суднік

Заснавальнік:
ТБМ імя Францішка Скарыны.
Пасведчанне аб рэгістрацыі:
№ 83 ад 28 чэрвеня 1996 г.
Адрас рэдакцыі:
220005, г. Менск, вул. Румянцава, 13.
Адрас для паштовых адпраўленняў:
231300, г. Ліда-2, п/с 7.
E-mail: ns@lida1.lingvo.grodno.by

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні ўпраўлення грамадска-палітычнай інфармацыі і друку Гарадзенскага аблвыканкама.
231300, г.Ліда, вул. Ленінская, 23.
Кошт па дамове.Газета падпісана да друку 1. 03. 99 г.
Наклад 3500 асобнікаў. Замова № 604.
Падпісны індэкс: 63865.
Кошт падпіскі: 1 мес.- 20 000 руб., 3 мес.- 60 000 руб.
Кошт у розніцу: 5 000 руб.